

Mariana Vitanova

(Sofia, Institute for Bulgarian Language (IBL), Bulgarian Academy of Sciences)

A Review of KalinaMicheva-Peycheva's book *The Collision of Purity and Impurity in Bulgarian Culture and Language*. Valentin Trayanov Publishing House, Sofia, 2013, 310 p. ISBN: 978-954-9928-64-8

Abstract: According to ethnolinguistics the entire complex of human activities can be interpreted by means of several binary semantic oppositions, one of them being the opposition pure – impure. The recently published book by KalinaMicheva-Peycheva titled *The Collision of Purity and Impurity in Bulgarian Culture and Language* explores the realisations of this opposition, a topic which has not yet been studied in detail with respect to the Bulgarian language and culture from the linguistic and ethnocultural perspective. The research is the first of its kind, which is one of the contributions of the author. The book has high scholarly value. It relates to two branches of modern linguistics – ethnolinguistics and linguocultural studies. The author explores the semantic opposition pure – impure at a linguistic, as well as at a cultural level. The analysis is based on abundant empiric material, the product of enormous efforts at collecting and systematising done by the author. The language data interpreted in the study were excerpted from written sources, such as dictionaries, dialectal, ethnographic, and folklore studies and archives. Part of the material was collected personally by the author during field studies conducted by her.

Марияна Витанова

(София, ИБЕ, БАН)

Калина Мичева-Пейчева. Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език. Издателство „Валентин Траянов”, 2013 г., 311 с.

В последните години в съвременните езиковедски направления — етнолингвистика, лингвокултурология и др., като обект на изследване се наложи връзката между езика и културата, отражението на духовността и националния манталитет върху езика. Според етнолингвистиката цялата човешка дейност може да бъде осмислена чрез съдържателните компоненти на няколко основни бинарни семантични опозиции, една от които е *чист - нечист*. Новоизлязлата книга на К. Мичева-Пейчева е посветена на реализацията на тази опозиция, която в българския език и култура не е изследвана специално на езиково и етнокултурно равнище. Ето защо изследването е първото по рода си.

Работата е структурирана в пет основни глави, увод, заключение и списък на цитираната литература.

В *уводната част* се мотивира изборът на темата. Формулирани са обектът, предметът и целите на изследването и произтичащите от тях задачи. Основната цел на работата е разкриването на значимите и повтарящи се връзки на опозицията *чист — нечист* в традиционната култура и езика с останалите семантични опозиции, изясняването на съществуващата йерархия в отношенията между тях. За реализирането ѝ авторката си поставя следните задачи: уточняване на изходната теоретична база на изследването; проучване на семантичните полета на нечистите същества, нечистите и чистите хора, нечистите и чистите животни в българската култура, като се използват данни от българските диалекти и от съвременния книжовен език; изследване на първичните названия на представителите на петте семантични полета и вторичната номинация с тях, като се класифицират по ономаσιологични признаци; установяване на основните типове словообразуване при първичните и вторичните названия. В уводната глава се посочват използваните методи – синхронен и диахронен, лингвокултурен семантичен анализ на концептите чистота и нечистота, етнолингвистичен анализ на номинационните процеси. Изброени са източниците на включения емпиричен материал – диалектни архиви, етнолингвистични, етнографски и фолклорни проучвания, речници, лично събран на терен материал.

В *първата глава* на работата е направен критичен преглед на съществуващата литература, свързана с разглежданата тема, и са определени изходните теоретични постановки при изследването на събрания материал. Проследени са семантичните опозиции, които се приемат за основни в славянската етнолингвистика и лингвокултурология, в изследванията на С. М. Толстая, В. Н. Топоров, В. И. Иванов, Т.

Цивьян, Л. А. Софронова, Т. В. Крилова, Н. В. Злиднева, А. Левин-Штайманн, J. Faryno, M. Stasiak, Д. Чавдарова, М. Пенчева, М. Китанова, Н. Павлова, П. Илиева, Л. Крумова-Цветкова и др., като авторката изразява и собственото си отношение по разглежданата проблематика. Като програмен се определя лингвистичния и културологичен подход на Е. С. Яковлева при анализа на концепта *чистота* в древноруската концептосфера (срв. *О концепте чистоты в современнорусском языковом сознании и в исторической перспективе*).

Въпреки че в българското езикознание семантичната опозиция *чист* — *нечист* досега не е изследвана цялостно от етнолингвистична гледна точка, съществуват отделни публикации от български автори, които засягат някои нейни аспекти като обреди, обредни практики и техните названия. Разпръснатата информация е обобщена и отразена от К. Мичева-Пейчева при прегледа на литературата по проблематиката, срв М. Китанова, П. Легурска, Н. Павлова, Д. Младенова, Р. Попов, М. Събкова-Беновска, А. Анчев и др.

В първата глава се прави и обобщение на особеностите на семантичната опозиция *чист* — *нечист*, посочват се съставлящите я семи и относителността на оценката за чистота и нечистота.

В тази глава се уточняват още и основните научни понятия, използвани в процеса на анализа – семантична опозиция, лингвокултурен концепт, вербален израз на концепта, ядро, приядрена зона и периферия на концепта, семантично поле и семантично пространство, конотативно значение. Изяснява се съдържанието на термина концепт, за който няма все още единно определение в научната литература. К. Мичева-Пейчева приема работното определение за концепт на Маслова: „Концептът е семантично образувание, което има лингвокултурна специфика и по един или друг начин характеризира носителите на определена етнокултура. Концептът отразява етническият мироглед и маркира етническата езикова картина на света... Но в същото време той е някакъв квант знание, отразяващ съдържанието на цялата човешка дейност. Концептът не възниква непосредствено от значенията на думата, а е резултат от сблъсъка между речниковото значение на думата и личния и народния опит на човека. Той има емоционален, експресивен и оценъчен ореол” (*Введение в когнитивную лингвистику*. М. 2006, с. 47).

В следващите глави се разглеждат семантичните полета на нечистите същества, нечистите и чистите хора, нечистите и чистите животни. При анализа на всяко семантично поле се определят неговите диференциални признаци и се разкриват съществуващите корелации с други семантични опозиции. Посочват се съществуващите названия в диалектите, техните фонетични и словообразователни варианти, устойчивите словосъчетания и фразеологизмите. Анализира се произходът на всяко название, като се посочват и съществуващите различни хипотези. Чрез етнолингвистичен анализ във всяко семантично поле се разкрива връзката между съответните названия и представата за назоваваните обекти в народната култура (в легендите, вярванията, ритуалите). Правят се паралели с останалите славянски и балкански езици, които сочат към общност на митологичните представи.

Втора глава е посветена на семантичното поле на нечистите същества. Това поле е уникално, тъй като е присъщо само за демонологията на православните славяни и се отличава с асиметричност в проявлението —отсъства съответното поле за чисти митологични същества. Нечистите същества са най-богато документираните в традиционната българска култура и в езика. В работата са разгледани подробно нави, дявол, дракус, демон, вампир, ехо, чума, шарка, треска, вълнашна болест, вълнашнипогани, караконджул, мора, русалка, самодива и самовила, таласъм. Всяко нечисто същество е анализирано по следния модел – описание, причини за появата му, време и място на действие, растения и болести, свързани с него, предпазващи практики и др.

Третата глава е посветена на нечистите хора. Отделени са два подраздела: хора с недъзи – сакати и недъгави (криви хора, леви хора, куци хора, къси хора, къопави и лихи хора, слепи и глухи хора) и нечисти жени (бездетка, бременна жена, родилка).

В *четвъртата глава* са разгледани чистите хора — чиста жена, чисто момиче, чиста невеста, изтърсак и първак, сирак, постещи хора.

Обект на анализ в *петата глава* са нечистите животни, към които принадлежат мишка, къртица, вълк, коза и козел, невестулка, змия, жаба, гущер, червей, риби, муха, пеперуда, паяк, врана, гарван, сврака, ястреб, прилеп, врабец, нощните птици (сова, бухал, кукумявка).

Последната, *шеста глава*, е посветена на чистите животни – вол, куче, мечка, кон, агне, овен и овца, елен, пчела, мравка, таралеж, гълъб, лястовица, петел, щъркел, орел. Тук се разглежда и жертвеният курбан (животинската жертва).

Всяка от изброените глави завършва с изводи. Във вид на таблици са представени мотивационните процеси при първичната и вторичната езикова номинация, ономаσιологичните признаци, лежащи в основата на засвидетелстваните първични названия, както и механизмът на вторичната номинация. Изведени са синонимните редове, чрез които се реализира езиково опозицията *чист — нечист*— лексеми, словосъчетания, фразеологизми.

При разработването на различните семантични полета, свързани с проявлението на опозицията *чист — нечист*, най-добре проличава умението на К. Мичева за тълкуване и анализ на езиковите факти съобразно избраната методология, както и отличната библиографска осведоменост в областта на езикознанието, културологията, фолклора, етнографията, митологията, умението да прави изводи за влиянието на езическата и християнската ценностна система върху номинационните процеси, свързани с елементите от традиционната култура.

В *заключението* се представят в синтезиран вид резултатите от направения анализ, като на преден план се извеждат най-важните от тях.

Цитирани са 165 заглавия от български и чужди автори, които показват отличната библиографска осведоменост на авторката по изследваната тема. Становищата на различните учени са съпоставени в хода на изложението с нейните лични наблюдения и схващания.

Книгата на К. Мичева-Пейчева „Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език” има висока научна стойност. Проблематиката не е разработвана досега цялостно в българското езикознание и това е един от приносите на авторката. Работата има отношение към две направления в съвременната лингвистика – към етнолингвистика и лингвокултурология. Семантичната опозиция *чист — нечист* е разгледана както на езиково, така и на културоложко равнище.

Използван е богат емпиричен материал, за чието събиране и систематизиране е извършен огромен труд. Езиковите данни, които се интерпретират, са ексцерпирани от писмени източници – речници, диалектоложки, етнографски и фолклорни

изследвания, архиви. Приведен е материал, събиран лично от авторката при самостоятелни теренни проучвания.

К. Мичева-Пейчева разкрива безспорното си умение за структурно организиране на богатия и разнообразен материал, за анализ на избраната научна проблематика, както и отлично познаване на литературата по изследваната тема. Трудът показва постиженията и възможностите на един млад, но вече изграден научен работник, който притежава висока научна компетентност и ерудиция, съчетавайки познания в различни области на хуманитаристиката.

Книгата, която е докторска дисертация на К. Мичева-Пейчева, излиза с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания” към МОМН.

Трудът би бил интересен както за представителите на хуманитаристиката – езиковеди, фолклористи, етнологии, културолози, така и за по-широка читателска аудитория.